

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТОВАРИСТВО ПСИХОЛОГІВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г. С. СКОВОРОДИ
Кафедра психології

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НАПН УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ ХАРКОВА
МІЖРЕГІОНАЛЬНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ СПРІЯННЯ РОЗВИТКУ СИМВОЛДРАМИ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНА АСОЦІАЦІЯ (ХАРКІВСЬКИЙ ОСЕРЕДОК)

*З нагоди 215 річниці ХНПУ імені Г.С.Сковороди,
130-ї річниці з дня народження І.А. Соколянського (1889-1960),
115-річчя В.І. Аснїна (1904-1956),
95-річного ювілею А.В. Петровського (1924-2006)
та 25-річчя факультету психології і соціології*

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(Каталог психотехнологій; тези доповідей)

26 жовтня 2019 року

Харків – 2019

УДК 159.9.07
ББК 88

Рецензенти:

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Запорізького національного технічного університету

Євдокимова Наталя Олексіївна – доктор психологічних наук, професор, проректор з наукової та міжнародної діяльності Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика

Романовський Олександр Георгійович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами Національного технічного університету «ХПІ»

*Рекомендовано до друку Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,
протокол № 7 від 28.10.2019 року*

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ (каталог психотехнологій; тези доповідей): матеріали III міжрегіональної наук.-практ. конф., м. Харків, 26 жовтня 2019 р., ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків: Діса плюс, 2019. 248 с.

ISBN 978-617-7645-81-7

У збірнику представлено матеріали науково-практичної конференції «**ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ**», метою якої було висвітлення в рамках профорієнтації та просвітництва новітніх розробок у галузі психотехнологій, представлених на теренах України.

Перша частина збірника містить **Каталог психотехнологій** новітніх авторських розробок розвивальних, психокорекційних, діагностичних, тренінгових програм, методик, технік тощо, інформація про які подана у вигляді анотацій.

У другій частині розміщено тези доповідей, які містять результати науково-практичних розробок учасників конференції.

Матеріали конференції віддзеркалюють результати сучасних досліджень у галузях теоретичної та прикладної психології.

Для науковців, викладачів, аспірантів та магістрантів, студентів гуманітарних спеціальностей, практичних психологів, вихователів, соціальних та медичних працівників.

Матеріали друкуються в авторському варіанті з правками редакції.

ISBN 978-617-7645-81-7

УДК 159.9.07
ББК 88

© ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2019
© Колектив авторів, 2019
© Єльчанінова Т.М. (оформлення, обкладинка, Ψ-емблема), 2019

Тарасова Т.Б. Методичне забезпечення навчальної дисципліни «Методика викладання психології у вищій школі» для змішаного навчання.....	60
Туркова Д. М. Методика діагностики «Сприймання образу тіла дитиною»	63
Хомуленко Т.Б. Психосоматичний підхід до характеристики змісту оздоровчої психотехнології: базові дефініції	64
Хомуленко Т.Б., Фоменко К.І., Миронович Б.С. Семантичний диференціал «Ставлення до тіла»	66
Цигичко Т.П. Казкотерапія в роботі з дітьми дошкільного віку	66

Частина 2. ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Абсаялмова Л. М. Особистісні детермінанти розладів харчової поведінки	73
Аркатова О.С. Категорія невизначеності в дослідженнях життєвого простору особистості.....	77
Балабай І. С., Малихіна О. Є. Психологічні особливості поведінки лідерів у конфліктних ситуаціях	78
Вєтрова Н.В. Психологічні особливості розвитку мотивації підприємницької діяльності в студентському віці: актуальність проблеми	80
Воловик А. С. Особливості невротичних реакцій студентів	82
Галата О.С. Розробка методики діагностики особливостей завязатості у навчальній діяльності студентів та школярів	85
Галушко С.М. Роль сімейно-родинної прив'язаності у становленні особистості молодшого школяра	90
Гармаш О.В. Рушійні кроки змін у педагогічній діяльності на шляху до Нової української школи: психологічний контекст	92
Гога Н.П. Место тревожности в процессе формирования социального доверия.....	96
Даниленко Н.В. Теорія інстинктів в.і. гарбузова як ресурс особистості.....	99
Даниленко Н.М. Особливості ставлення до зовнішності дівчат юнацького віку з різним співвідношенням задоволеності та стурбованості зовнішнім виглядом	102
Дейниченко Л.М. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх психологів..	105
Диаб Набил. Время как фактор ценности собственной жизни.....	110
Долусова Н.М. Йога як метод впливу на тривожність особистості	116
Дорожко І.І., Довженко О.О. Булінг в освітньому просторі: реалії сьогодення	117
Сльчанінова Т.М. Аналіз взаємозв'язку гніву, агресивності та індивідуально-психологічних особливостей особистості студенток-психологинь.....	121
Єрмоленко К.В. Психологічне становлення соціальної креативності майбутніх психологів як невід'ємна частина професійної підготовки	123
Жванія Т.В., Волкова О.Г. Емоційна готовність майбутніх психологів до професійної діяльності : діагностика і формування	126
Ілляшенко Т. Д., Жук Т. В. Проблема психолого-педагогічної допомоги батькам, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.....	131
Каменчук Т.Д. Рівнева модель засвоєння просторових знаків та символів як психолого-педагогічна технологія для роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями	135
Кисельов К.С., Саврасов М.В. Креативність особистості майбутнього вчителя початкових класів як запорука його професійної адаптації.....	139

психопрофілактичної та психокорекційної роботи. Одним з методів такої роботи може бути заняття йогою. У сучасному світі практика хатха-йоги стає все більш поширеним і масовим явищем. Її популярність пояснюється особливою "філософією йоги", яка трактує виникнення будь-якої недуги невірним розповсюдженням в організмі людини прани – життєвої енергії. Безперечно користь хатха-йоги, як для фізичного тіла, так і для психологічного здоров'я, стає все більш популярною темою дослідження в психологічній науці.

Виходячи з даних міркувань нами було здійснено експериментальне дослідження показників реактивної та особистісної тривожності (за Ч.Спілбергером-Ю.Л.Ханінім) групи жінок середнього віку, що пізніше займалися йогою. Отримані результати представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники реактивної та особистісної тривожності учасниць тренінгової групи хатха-йоги (у %) за методикою Ч. Спілбергера в адаптації Ю.Л. Ханіна

Рівень тривожності	Реактивна тривожність			Особистісна тривожність		
	До занять	Після занять	Різниця	До занять	Після занять	Різниця
Низкий	16,7	25,0	+ 8,3	29,2	20,8	– 8,4
Середній	50,0	50,0	0	20,8	50,0	+ 29,2
Високий	33,3	25,0	– 8,3	50,0	29,2	– 20,8

Як переконливо свідчать отримані дані заняття йогою досить суттєво впливають на показники як реактивної так і особистісної тривожності: в обох випадках після регулярних занять йогою зменшується кількість досліджуваних з високим рівнем тривожності. Але, якщо стосовно реактивної тривожності спостерігається зростання кількості досліджуваних з низьким рівнем тривожності, то у відношенні особистісної тривожності зафіксоване очевидне зростання кількості досліджуваних з середнім рівнем тривожності та зменшення досліджуваних, що показали низький рівень тривожності. Такі дані потребують подальшого дослідження.

Дорожко І.І., Довженко О.О.

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, м. Харків*

БУЛІНГ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Існують проблеми, які тягнуться як непомітна тінь і заважають повноцінному розвитку особистості в освітньому процесі. Освіта глобалізується, інновації та реформування освітнього середовища, різноманітні нововведення стимулюють крокувати в ногу з часом, розвиватись. Саме зараз йдеться про булінг, що в перекладі означає залякування, цькування, знущання.

19 січня 2019 року в Україні набув чинності закон "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу". Цей закон вносить зміни до кодексу України про адміністративні

правопорушення (КУпАП) і в закон України "Про освіту".

У законі "Про освіту" є визначення поняття "булінг" (стаття одна тисячі сімсот тридцять чотири). Згідно з законом, під булінгом розуміють "дії учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, в тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що здійснюються щодо малолітньої або неповнолітньої особи, або такою особою щодо інших учасників освітнього процесу, в результаті чого могла бути чи була завдана шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого".

Статистичні дослідження свідчать, що шкільний булінг переживають від 4% до 50% дітей, у 15% булінг мав системний характер. Майже кожен третій учень зазнав булінгу.

За даними ВООЗ, Україна займає 7 місце у світі за кількістю переслідувачів та 9 місце – за кількістю жертв цькування серед 15-річних.

Психотерапевт І. Бердишев визначає булінг як свідоме, тривале насильство, що не носить характеру самозахисту і виходить від однієї або декількох осіб. І. Кон зазначає, що булінг – це залякування, фізичний або психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати в іншого страх і підпорядкувати його собі. Ще зустрічається поняття «мобінг» – це груповий натиск, зараз ці поняття починають ототожнюватися.

Існують різні форми булінгу: словесні образи, глузування, обзивання, погрози, образливі жести чи дії, залякування, ігнорування, бойкот, вимагання грошей, їжі, речей, фізичне насилля, кібербулінг.

Види булінгу об'єднуються у групи словесного, фізичного, соціального (емоційного), електронного характеру (кібербулінг).

Кібербулінг, це вже так званий «оцифрований» булінг, який здійснюється за допомогою комунікаційних технологій: телефонного зв'язку, Інтернету та соціальних мереж. Кібербулінг може бути як додатковим до реального цькуванням, так і самостійним видом переслідування. Такий вид тиску стає все більш актуальним, адже люди проводять більше і більше часу у віртуальній реальності, без страху реалізуючи там не тільки свої позитивні риси, але й негативні.

Кібербулінг необмежений у часі та просторі, в нього відсутня локалізація (тож переїзд чи перехід в іншу школу не змінить ситуації, як це можливо з булінгом в реальному житті). Часто кібербулінг може мати анонімний характер та відчуття безкарності розв'язує руки булерам. Відомі всім групи смерті такі, як «Синій кит», «Червона сова», «Момо» – через булінг, шантаж та маніпуляції загубили вже не одне дитяче життя.

У суспільстві з'являється ще одна грань конфлікту поколінь, поглиблюється розрив між батьками та дітьми у сприйманні та використанні інформаційних технологій.

Існують такі види інтернет-переслідувань: перепалки (флеймінг), гіпернапад, ізоляція дитини, дратування (тролінг), поширення чуток та

неправдивих відомостей, самозванство, шахрайство, кібергрумінг, доведення дитини до самогубства, контроль за місцем перебування, хеппіслеппінг.

Мотивацією до булінгу стають заздрість, помста, відчуття неприязні, прагнення відновити справедливість; боротьба за владу, потреба підпорядкування лідерів, нейтралізації суперника, самоствердження тощо, аж до задоволення садистських потреб окремих осіб.

Булінг може проявлятися в різних вікових періодах, але найактивніший пік – у підлітковому віці, саме в цей час діти ніби випробовують межі дозволеності, безнаказаності. У підлітковому віці застосовуються найагресивніші форми булінгу, бо це найскладніший, найемоційніший, але, водночас, і найважливіший період формування особистості. В юнацькому віці проблема виникнення булінгу може видозмінюватись.

Булінг має вплив практично на всіх дітей (незалежно від того чи дитина булер, жертва чи спостерігач) і є одним із механізмів соціалізації, що формують світосприйняття, систему цінностей саме через ту соціальну роль, яку виконують у дитинстві.

Жертви булінгу переживають важкі емоції – почуття приниження, сором, страх, розпач і злість.

Булінг вкрай негативно впливає на соціалізацію жертви, спричинюючи:

- неадекватне сприймання себе – занижену самооцінку, комплекс неповноцінності, беззахисності;
- негативне сприймання однолітків – відсторонення від спілкування, самотність, часті прогули у школі;
- неадекватне сприймання реальності – підвищену тривожність, різноманітні фобії, неврози;
- девіантну поведінку – схильність до правопорушень, суїцидальні наміри, формування алкогольної, тютюнової чи наркотичної залежності.

Реалії сьогодення в тому, що кількість самогубств, скоєних дітьми, збільшується, а вік самогубців зменшується. Світова статистика свідчить, що на кожен реалізований суїцид припадає 19 реальних спроб його здійснити. 2-2,5 тисячі дітей в Україні намагаються щороку покінчити життя самогубством.

Суїцидальні думки поширені серед підлітків: 85% дітей замислювались взагалі щодо суїциду, а 27,2% дітей інколи втрачали бажання жити. 93% суїцидів не були спонтанними. Існує таке поняття «ефект Вертера» – наслідування самогубств, тобто коли це відбувається в близькому оточенні чи при поширенні інформаційного контенту самогубств через ЗМІ, існування «груп смерті» в соціальних мережах, які задають алгоритм дій ізольованої дитини.

Гендерні особливості булінгу раніше були більш виражені, серед

хлопців домінувала фізична агресія, а серед дівчат – вербальна, але останнім часом відбувається послаблення гендерної поляризації у суспільстві й дівчата все частіше стають учасниками фізичного насилля.

У ситуації булінгу виділяють: ініціатора (булера), жертву та спостерігачів. В індивідуальному аспекті подолання булінгу для жертви необхідно сприяти покращенню її самооцінки, прийнятті свого «я», фізичному удосконаленню через заняття спортом, налагодженню сприятливих соціальних контактів з однолітками, включення до різних соціальних груп (секцій, гуртків, літніх таборів), формувати культуру спілкування, навички стресостійкості та командної роботи. Необхідно сприяти реалізації дитини, що підніме її авторитет як в своїх очах, так і в групі. Психологам важливо звернути увагу на сімейні відносини та виховання дитини.

Щодо ініціаторів булінгу необхідно застосувати не тільки консультації, бесіди та роз'яснювальну роботу, але і корекцію їх соціальної поведінки. Вони можуть не усвідомлювати наслідків своїх дій і мати більші проблеми психологічні чи соціальні, ніж жертви й шляхом булінгу реалізувати себе. У булерів для вирішення конфлікту слід також формувати культуру спілкування та налагодження соціальних контактів, вміння ненасильницького вирішення конфліктів. Особлива увага також звертається на сім'ю, адже за статистикою близько 40% ініціаторів живуть у сім'ях, де насилля є прийнятним явищем. Слід визначити мотиви насильницької поведінки, бо від цього залежить подальший підхід вирішення проблеми, тих хто має лідерські амбіції – скерувати у конструктивне русло, доведення своєї зверхності фізично – залучення у спорт, у дітей зі слабким самоконтролем – необхідно працювати з батьками та психологом.

Отже, робота з подолання булінгу складається з: профілактичної роботи з учнями; роботи з батьками; роботи з іншими дорослими та учнями старших класів; надання спеціальної допомоги учасникам булінгу.

Допомога учасникам булінгу. Перший етап протидії насиллю у навчальному закладі – організація ефективної роботи класного керівництва щодо запобігання булінгу.

Другий етап – здійснення заходів, спрямованих, безпосередньо, проти булінгу.

Поради батькам для підтримки дитини: 1) Спілкування. Перш за все, потрібно з'ясувати причини та наслідки цькування. Допоможе: або розмова з учителем, або інша школа. 2) Підтримка. Важливо вислухати скарги і емоційно поспівчувати дитині. 3) Розмова в школі. Щоб припинити булінг і насильство, необхідно виходити на контакт з педагогічним колективом.

Психологічна допомога дітям у навчальному закладі може надаватися в індивідуальній чи груповій формі роботи, методами арт-терапії, тренінгів підвищення самооцінки, розвитку комунікативної компетентності, асертивної поведінки, психологічної підтримки та консультування.

В Україні проводиться антибулінгова кампанія «Стоп шкільний терор» Українським інститутом досліджень екстремізму. Працює Національна дитяча «гаряча» лінія 0 800 500 225 (зі стаціонарних) та 116111 (з мобільних).

У тому випадку, якщо вищезазначені дії не привели до розв'язання проблем – важливо звернутися до освітнього омбудсмена з відповідною заявою в порядку ст. 73 закону "Про освіту".

Шкільне та університетське життя займає великий відрізок часу в житті дитини, але основну формуючу роль у становленні особистості все ж займає сімейне виховання.

Постає необхідність у тому щоб діти разом з батьками освоювали медіа-культуру та могли не лише протистояти негативу, а й усвідомлювати проблему булінгу.

Для студентів Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди, як для майбутніх працівників закладів освіти, особливо важливим є вміння правильно будувати свою діяльність і поведінку для запобігання виникнення такого явища як булінг та власним прикладом надихати учнів ставати повноцінними особистостями.

Єльчанінова Т.М.

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, м. Харків*

АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ГНІВУ, АГРЕСИВНОСТІ ТА ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТОК-ПСИХОЛОГІНЬ

Дослідницький інтерес викликали особливості прояву афективних реакцій майбутніми психологинями. В дослідженні використано опитувальник структури гніву М.А. Кузнецова, опитувальник рівня агресивності Басса-Даркі, багатофакторний особистісний опитувальник Кеттелла

Кореляційний аналіз показав, що між деякими аспектами гніву та індивідуально-психологічних особливостей особистості є вагомий зв'язок. Так, зворотній зв'язок встановлено між фізіологічним аспектом гніву та конформізмом – нонконформізмом (-0,44). Люди, яким властива залежність від думки і вимог групи, проходження за громадською думкою, прагнення працювати і приймати рішення разом з іншими людьми, низька самостійність, орієнтація на соціальне схвалення під час переживання гніву мають вираженні фізіологічні прояви.

Також зворотній зв'язок має фізіологічний аспект гніву та самоконтроль (-0,48). Низька дисциплінованість, залежність від настроїв, невміння контролювати свої емоції і поведінку свідчить про вираженість фізіологічного аспекту гніву.

Прямий зв'язок встановлено між моторним аспектом гніву та